UDK: 37.017.32 **DOI: 10.56292/SJFSU/vol29_iss2/a161**

MILLIY IDENTIKLIK TARBIYASI – IJTIMOIY EHTIYOJ VA PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA

ВОСПИТАНИЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ - КАК СОЦИАЛЬНАЯ ПОТРЕБНОСТЬ И ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

EDUCATION OF NATIONAL IDENTITY - AS A SOCIAL NEED AND PEDAGOGICAL PROBLEM

Qosimov Akmaljon Nasirdinovich[1]

[1]**Qosimov Akmaljon Nasirdinovich** – Farg‘ona davlat universiteti mustaqil tadqiqotchisi

Annotasiya

Mazkur maqolada o‘quvchilarda sport vositasida milliy identiklikni shakllantirishning nazariy-metodologik asoslari, xalq an’anaviy qadriyatlari bayram, marosim, udumlar va tadbirlarning milliy tarbiyaning manbasi sifatidagi o‘rni alohida ahamiyatga ega ekanligi global taraqqiyot jarayonida identiklik tanazzulini vujudga keltiruvchi davrda hal qiluvchi rol o‘ynashi yoritib berildi.

Аннотация

В данной статье особое значение имеют теоретико-методологические основы формирования национального самосознания у студентов через спорт, роль национальных традиционных ценностей праздников, обрядов, обычаев и мероприятий как источника национального воспитания.

Abstract

In this article, the theoretical-methodological foundations of the formation of national identity in students through sports, the role of national traditional values of holidays, ceremonies, customs and events as a source of national education are of particular importance. playing was explained.

Kalit so‘zlar: *o‘quvchilarda sport, xalq an’anaviy qadriyatlari, madaniyatlararo munosabatlar, amaliy ko‘nikmalar, uzluksiz ta’lim, individual sifatlar, iqtisodiy taraqqiyot, ta’lim standartlari, ta’lim va tarbiya, ilmiy-metodik, sub’yektiv yangilik.*

Ключевые слова: *спорт, народные традиционные ценности, межкультурные связи, практические навыки, непрерывное образование, индивидуальные качества, экономическое развитие, образовательные стандарты, воспитание и обучение, научно-методические, субъектные инновации у студентов.*

Key words: *sports, folk traditional values, intercultural relations, practical skills, continuous education, individual qualities, economic development, educational standards, education and training, scientific-methodical, subjective innovation in students.*

KIRISH

Milliy identiklikdagi aksiologik qadriyatlar tizimini o‘rganishda ijtimoiy-gumanitar, falsafa tarixi sohalarida G‘arb va Sharq olimlari ilmiy izlanishlaridan foydalanildi. Aynan identiklik atamasi ostida G‘arb tadqiqotchilari XX asr davomida va XXI asr boshlarida katta miqyosda tizimlashgan tadqiqotlarni olib borishgan.[1] Bu tadqiqotlarda identiklik va qadriyatlar ko‘proq milliy davlatchilikni tashkil etish asosi sifatida olib qaraladi.[2] O‘zbekiston ijtimoiy-gumanitar fanlarida identifikasiya, identiklik, milliy identiklik muammolari nihoyatda kam o‘rganilgan masalalardan biri bo‘lib hisoblanadi. O‘zbek ijtimoiy fanlarida identiklik atamasi aksariyat hollarda, xususan, S.Otamurodovning “Globallashuv va millat” asarida aynan identiklik kontekstida qo‘llanilmasada, an’ana, qadriyat, milliy ma’naviyat sifatida olib chiqiladi. Mahalliy tadqiqotchi Sh.Qahhorovaning “Global ma’naviyat- globallashuvning g‘oyaviy asosi” nomli kitobida identiklik milliy ma’naviy ildizlar ma’nosida millat va global taraqqiyotni bog‘lovchi mexanizm sifatida olib qaralgan.[3] Identiklik va aksiologiyani bog‘liqlikda o‘rganishga bo‘lgan ehtiyoj nihoyatda tez sur’atlar bilan oshib bormoqda. Sh.O.Madayevaning “Identiklik antropologiyasi” kitobida ushbu masalalarning nazariy-metodologik tadqiqi amalga oshirilgan, tarixiy-retrospektiv tizim ostida o‘rganilgan.[4] Identiklikdagi aksiologik jihat identiklik hosil qilishdagi fenomenal asos bo‘lgani uchun, bizning tadqiqotimizda ushbu ilmiy ob’yekt identiklik va aksiologik tizim aloqadorligida olib o‘rganilgan. Shuningdek, milliy identiklik tushunchasi mazmun mohiyatini yoritilishi, unga berilgan ta’rifimizda “milliy identiklik – bir millat tarixiy rivojlanish jarayonidagi ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, madaniy, aksiologik jarayonlarning milliy o‘zlikni anglashda o‘z-o‘ziga aynanlashuvchi tizimi, belgilari, usuli, reprezentativ xususiyatlaridir”. Ta’rifimiz milliy identiklikning umumiy xususiyatidan kelib chiqib berilgan va aksiologik tizim o‘z-o‘zidan identiklik fenomenining tashkil etuvchi atributlaridir.

Milliy o‘zlikni anglashdagi qadriyatlar tizimini saqlab qolishda tarixiy xotira muhim ahamiyatga ega. Zero, tarixiy xotira millatning ongli faoliyati davomida yaratilgan ma’naviy salohiyatining ajralmas qismi bo‘lib, millatning o‘tmishni bilishi, uni qadrlashi, undan saboq ola bilish darajasini anglatuvchi tushunchadir.

Tarixiy xotira millatning ongli faoliyati davomida yuzaga keladi va uning ijtimoiy ong yuksalishi jarayonida avloddan-avlodga meros bo‘lib o‘tadi. O‘z tarixiy xotirasini saqlab qola olmagan, uni keyingi avlodga yetkazishga salohiyati yetmaydigan millatning kelajagi ham bo‘lmaydi. Chunki xotira millat kelajagi uchun o‘tmishdagi hayotiy tajribadan saboq beruvchi muhim manba hisoblanadi. Xuddi ana shu manbaviylik imkoniyati milliy identiklikka kuch bag‘ishlab turadi. Har bir millatning tarixiy xotirasi mustahkam, uni avloddan-avlodga o‘tkazishga salohiyati kuchli bo‘lsa, uning g‘oyasida milliy ruhiyat ham mustahkam bo‘ladi va o‘zligini asrab yashaydi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Milliy identiklik millatga mansublikni his qilish, uning tarixini, urf-odat, an’ana, qadriyatlarini tizimlashgan holda anglashda namoyon bo‘ladi. Milliy-madaniy o‘ziga xoslik – millat bo‘lishning dinamik tarixiy sifati.

Milliy identifikasiya jarayonida aksiologik tizim millatning sha’ni, qadr-qimmati, obro‘-e’tibori poymol etilganda yoki millatning manfaatlariga zarar keltiradigan holatlar boshlanib ketgan vaqtda yaqqol sezilib, millatni jipslashtiruvchi, birlashtiruvchi kuch vazifasini bajaradi. Bunday holatda millatning barcha vakillari iqtisodiy ahvolidan va qanday mansabni egallashidan qat’i nazar, millat oldida turgan maqsad va manfaatlar umumiyligini anglash asosida birlashadilar.

Milliy identifikasiya millat vakillarining his-tuyg‘ularida, harakatlarida, psixologiyasida, iymon-e’tiqodida, o‘z millatining moddiy va ma’naviy qadriyatlariga munosabatida, Vatan taqdiri haqidagi orzu-havaslarida o‘z ifodasini topadi. Ya’ni, milliy o‘zlikni anglash odamlarning ongida namoyon bo‘ladigan ruhiy holatdir. Shunga ko‘ra u millatning, milliy davlatning moddiy, ma’naviy manfaatlarini himoya qilishda va rivojlantirishda harakatga keluvchi, millatni ana shu maqsadlar yo‘lida harakatga keltiruvchi, birlashtirib turuvchi ichki ma’naviy-ruhiy kuch bo‘lib xizmat etadi.

Milliy o‘zlikni anglash millat taraqqiyoti jarayonida ijtimoiy- iqtisodiy va siyosiy, madaniy-ma’rifiy sohalardagi muammolarni hal etishda millatni faol harakatga safarbar etuvchi va uyushtirib turuvchi omildir.

Milliy identiklik o‘zagida yotgan aksiologik tizim millatning barcha shakl va ko‘rinishidagi manfaatlarini ifodalash yoki himoya qilish bilan cheklanib qolmasdan, millatning mavjudligini ta’minlab turuvchi mustahkam poydevor vazifasini o‘taydi. U ona tilga, Vatanga, an’ana, urf-odatlarga, millatning turmush-tarziga, madaniyatiga sodiq qolishi, har qanday sharoitda ham uni tark etmasligi, Vatan mustaqilligi uchun jon fido qilishga tayyor bo‘lishini ong orqali ta’minlaydi. Jahonda notinchlik hukmronlik qilayotgan bir paytda har bir millat vakili turli ekstremistik kuchlar, diniy fundamentalizm va boshqa zararli g‘oyalar ta’siridan ogoh bo‘lishi, ayniqsa, o‘sib kelayotgan bugungi avlodni bu yot ta’sirlardan himoya qilish, mamlakatda mavjud bo‘lgan barcha sog‘lom kuchlarni bunday yovuz kuchlarga qarshi turish uchun umummilliy aks ta’sirni vujudga keltirish zarurligini anglatadi.

Yuqorida keltirilgan vositalarning har birini milliy o‘zlikni anglashning asosiy jihatlarini o‘z ichiga olib, uning mazmunini tashkil etadi, lekin uning barcha tomonlarini qamrab ololmaydi. Chunki milliy o‘zlikni anglash shunday jarayonki, u millat taraqqiyotining har bir bosqichida uning mazmuni kengayib, ahamiyati ortib boradi.

Millatning ijtimoiy yo‘nalganligi va aksiologik tizimi mohiyatining birlashishi, millat faoliyatining asosiy maqsadi vae’tiqodiga aylanishi natijasida milliy identiklik shakllanadi.

O‘zbek milliy identikligi tizimini aksiologiya asoslarni yaratgan G‘arb olimlari G.Vindelband, G.Rikkert, V.Diltey, M.Veber ta’limotlari nazariyalariga asosan o‘rganish murakkab jarayon bo‘lib, bu murakkablik yuqorida nomlari qayd etilgan olimlarning yondoshuvlaridagi farq nuqtai nazaridan kelib chiqadi. Lekin bu yondoshuvlarni umumlashtiruvchi mezon aksiologik tizimda ideal borliq tushunchasini hosil qiluvchi tamoyillardir. Unga ko‘ra, ontologik borliqni anglashdagi aksiologik dunyoqarashda ideal makon tushunchasi asosiy kategoriya bo‘lib, o‘zbek xalqi tarixidagi etnik dunyoqarash shaklida ideal makon real hududiy chegara, Vatan, yer tushunchasi bilan chambarchas bog‘liq. O‘zbek xalqi tarixida islomgacha bo‘lgan davrdagi identifikatsion xususiyatlar qadimiy va o‘lmas madaniy qadriyatlar asosida shakllangan bo‘lib, dunyoni aksiologik anglash tizimida islom dinigacha etnik ongda o‘zini anglash jarayoni borliqni o‘z “men”i bilan uyg‘unlikda deb bilish va boshqa etik va estetik qadriyatlarni ana shu tizimga yo‘nalganligini ko‘rish mumkin. Bu qonuniyat boy xalq og‘zaki ijodi namunalari, turkiy, zardushtiy yozma bitiklar, Alpomish, Go‘ro‘g‘li turkumidagi dostonlar, “Tohir va Zuhra”, “Oshiq G‘arib va Shohsanam” dostonlarida o‘z aksini topgan. Shiroq, To‘maris, Kuntug‘mish kabi afsonalar, behisob hikoyalar, matal-masallar, topishmoq qo‘shiq kabi tildan tilga o‘tib kelayotgan merosimizda dunyoni o‘zi

tug‘ilib o‘sgan yer nuqtai nazaridan qadriyat deb tushunish, qadriyatlar tizimining boshqa jihatlarini Vatan tushunchasi atrofiga qurishni ko‘ramiz.

O‘zbek identikligi tarixida dunyoni territorial anglash yurt, Vatan, maskan, Ona Yer tushunchasi bilan bog‘lansada, odamlar borliq to‘g‘risida o‘ylaganlarida, afsona, hikoyat yoki dostonlarda olamning qadri, uning cheksizligi, koinot va odamzod aloqalari, inson umrining ma’nosi, mazmuni, maqsadi hamda botirlik, oqillik, hokisorlik, yaxshilik, vafodorlik, vatanparvarlik kabi qadriyatlarga izoh berganlar, hatto,ularning ba’zilarini ilohiylashtirganlar.

Qadimgi bitik – toshlarga bitilgan yozuvlar garchi milloddan oldingi 8-asrga oid bo‘lsa-da, lekin ularda xalqimiz tarixining uch ming yillik davriga oid tasavvurlari tafakkuri, turmush tarzi, orzu-umid va intilishlari, qadriyat va an’analari, ijtimoiy-siyosiy, falsafiy-axloqiy, diniy, badiiy qarashlari, umuman, tarixiy va ma’naviy xotirasi o‘z aksini topgan. Qadriyatlar muammosining falsafiy-tarixiy tahlili zaminimizda yaratilgan qadimgi naqllar, rivoyatlar, afsona, hikoyat, dostonlarga, ya’ni xalq og‘zaki ijodi namunalariga borib taqaladi. Ma’lumki, islomgacha bo‘lgan davr, ya’ni arablar istilosiga qadar, Markaziy Osiyoda zardushtiylik, budda, xristian va moniylik dinlari mavjud bo‘lib, ular orasida keng tarqalgani zardushtiylik edi. Avestoshunos Oldenburgning fikricha, “...zardushtiylik o‘tmishdagi dinlar ichida, insonning yer yuzida farovon yashashga katta ahamiyat bergan, eng oqilona dindir”. Ushbu dinning asoschisi Zardusht bo‘lib, u yashagan va “Avesto” kitobi yozilgan davrda Markaziy Osiyoda aholining asosiy qismi o‘troq hayotga, dehqonchilik va hunarmandchilikka o‘ta boshlagan, ko‘chmanchi chorvachilikka e’tibor kuchaygan, qadimgi shaharlar va dehqonchilik viloyatlari (So‘g‘diyona, Marg‘iyona, Baqtriya, Parfiya, Xorazm)ning shakllanish jarayoni kuchayotgan payt edi. Vatanimizning xalqlari hayotida yuz berayotgan bu ijtimoiy o‘zgarishlar uning taraqqiyot yo‘liga g‘ov bo‘layotgan mafkurani yangilashi, yangi jamiyat talablariga javob bera oladigan diniy islohotlarni amalga oshirilishi talab etilardi. “Avesto”da ana shu islohiy talab o‘z ifodasini topgan. Qolaversa, bu o‘sha davr insonlar ongida identifikasion xususiyatlarning kurtak ochishiga zamin yaratgan.

“Avesto” zardushtiylikning muqaddas kitobi bo‘lganligidan, unda bu dinning qadriyatlar tizimi o‘z ifodasini topgan. Shu bilan birga kitobda umuminsoniy qadriyatlarga, ularning inson ma’naviyati va amaliy faoliyati uchun ahamiyatiga katta o‘rin berilgan. Asarda yaxshilik, barkamollik, hurfikrlilik, insonparvarlik kabi xislatlar Axuramazda qiyofasi orqali ko‘rsatilgan. Kitob mualliflaridan biri Zaratushtra (Zardusht) fikricha, odamlar yaxshilik, yorug‘lik kuchlariga ergashishi, yaxshilikni yomonlikdan, adolatni haqsizlikdan farqlab olishi, hayoti davomida Axuramazda tomonida bo‘lishi lozim. Insonning bu jarayondagi qadri esa, yaxshilikning g‘alabasi uchun kurashda befarq turmasligida, yashash tarzida, ma’naviy qiyofasida, ijtimoiy faoliyatida o‘z ifodasini topadi.

Ilk O‘rta asr va O‘rta asr Sharq uyg‘onish davrining o‘zbek identikligiga ta’siri va uning aksiologik jihatlarda aks etishi tamoyillari tahlili ham mazkur bobda o‘rin olgan. Markaziy Osiyoda qadriyatlar to‘g‘risidagi qarashlar rivojida VIII-XII asrlar katta ahamiyatga ega. Bu davrda arab istilosi amalga oshirilgan, islom rasmiy hukmron dinga aylangan, islom fenomeni ostida Yaqin Sharq va Markaziy Osiyoda yagona tizim ostida o‘yg‘onish davri jarayoni vujudga keldi.

NATIJALAR

Shu bilan birga islomning yurtimizda tarqalishi va arab itilosi davrida ko‘pgina milliy qadriyatlar islom dini bilan sinkretlashuvi yuz berdi. Bu to‘g‘rida Beruniy “Qadimgi xalqlardan qolgan yodgorliklar” asarida ma’lumot beradi. Shuningdek, alohida ta’kidlash kerakki, vatanimiz sivilizasiyasining qadriyatlari arablar dunyosi madaniyatining rivojiga ham katta aks ta’sir ko‘rsatganligi shubhasiz. Xorazmiy, Forobiy, Beruniy, Ibn-Sino, Ulug‘bek kabi mutafakkirlar, al-Buxoriy, at-Termiziy, Kubro, Axmad Yassaviy, Naqshband kabi ilohiyot ilmining zabardast allomalari, Lutfiy, Navoiy, Bobur, Bedil, Mashrab kabi zotlarning kamolotida nafaqat islom, balki sivilizatsiyamiz madaniyati va qadriyatlarining ta’siri beqiyos. Islom dini yurtimizga kirib kelganidan keyingi davrlarda ichki urushlar nisbatan barham topgan, ijtimoiy hayotda nisbatan barqarorlik hukm surayotgan edi. Bu nisbiy barqarorlik davrida madaniy rivojlanish, ilm-fan hamda adabiyotning taraqqiyoti uchun imkoniyat ochildi. O‘sha davr buyuk mutafakkirlaridan biri Muxammad al- Xorazmiy xalifa al-Ma’mun tashkil qilgan “Baytul hikma”da katta mavqega ega bo‘lgan. U ilgari surgan g‘oyalarda qadriyatlarning umuminsoniy jihatlari izohlangan.[6] Sharq madaniyati tarixida muhim o‘rin tutgan Abu Nasr Forobiyning qadriyat to‘g‘risidagi fikrlarini “Madina al-fozila” ta’limotida yaqqol kuzatish mumkin. Qomusiy olim sifatida Forobiy ta’limotida yuksak g‘oyalar, adolatli ijtimoiy munosabatlar qaror topgan davrda vujudga keladigan ma’naviy-axloqiy qadriyatlarning umumiy tizimini izohlab bergan. Forobiy bunday jamiyatda diniy qadriyatlar ham muayyan ahamiyatga ega bo‘lishini, ammo unda kalom (teologiya) va fikx (huquqshunoslik) vakillari kishilarning ma’naviy-axloqiy kamoloti uchun javob beradigan sohalarni boshqarishlari, ijtimoiy munosabatlarning asosiy sohalari esa faylasuf xukmdorlar tomonidan boshqarib borilishini ta’kidlaydi. Mutafakkir diniy karashlar g‘oyaviy sohada eng asosiy ahamiyat kasb etgan o‘sha davrda, inson, jamiyat va ilm-fan qadriyatlarini

falsafiy bilimlarning asosiy mavzularidan biri sifatida qaray olgan dastlabki Sharq faylasuflaridan biri bo‘ldi.

Abu Nasr Forobiyning g‘oyalari O‘rta asr Sharq falsafasi allomasi Alisher Navoiy ta’limotida rivojlantirildi. Unga ko‘ra, dunyoni panteistik anglashda inson eng oliy qadriyat sifatida maydonga chiqdi.

Jadid milliy demokratik ta’limotida milliy identiklik va aksiologiyaning asosiy jihatlari millatni asrab qolish, buning uchun jamiyatda ilm-fan, ta’lim, ma’rifatparvarlik idealini qadriyat sifatida targ‘ib qilishdan iborat bo‘ldi. Jadidlar o‘z davri va imkoniyatiga ko‘ra progressiv fikr va ta’limot orqali milliy birlik va jamiyatni asrab qoluvchi g‘oyalarni taqdim etar ekanlar, ularda ko‘proq xalq ongida qotib qolgan stereotiplarni yo‘qotish hamda millatni qadriyat maqomidagi tushuncha sifatida yondoshish, uni asrash uchun tafakkur madaniyatini o‘zgartirish xarakatini olib bordilar.

O‘zbek xalqining milliy identikligini namoyon etishida o‘zlikni anglash jarayonlarida kechayotgan o‘zaro munosabatlar va axborotlashayotgan jamiyatdagi ijtimoiy jarayonlarning tahlili asosida tegishli ilmiy xulosalar ishlab chiqilgan. Ushbu bobda O‘zbekiston Respublikasidagi fuqarolik jamiyati rivojining zamonaviy bosqichida polietnik munosabatlarning milliy, etnik, diniy, fuqarolik va hududiy identiklikni qo‘llab-quvvatlashda erishilgan falsafiy identiklik omillari tahlil etiladi. Axborotlashgan global dunyoda bir tomondan madaniyatlarning o‘zaro diffuziyalashuvi jarayoni, ikkinchi tomondan, milliy madaniyatlardagi differensiasiyalashuv pandemiya sharoitida butunlay yangi mazmunga o‘tishi kutilmoqda. Bu jarayonlar, tabiiyki, o‘zbek xalqining milliy identikligiga yangicha mazmun bag‘ishlaydi.

MUHOKAMA

Bugungi yuksak taraqqiyot davrida hech bir mamlakat umumiy integrasiyalashuv jarayonlaridan chetda tura olmaydi. Har bir davlat boshqa davlatlar bilan hamkorlikda rivojlanib boradi. Zero, xalqaro munosabatlarsiz taraqqiyotga erishib bo‘lmaydi. Chunki ko‘p asrlar mobaynida jahon mamlakatlari dunyo miqyosida bir-birini boyitib kelgan.

«Milliy identiklik»ning talqinini beradigan bo‘lsak, u ma’lum bir hududda istiqomat qiluvchi, tili, urf-odati, udumi, an’ana va qadriyatlarni o‘zida mujassamlashtirgan ijtimoiy uyushgan insonlar birlashmasi bilan bog‘liq tushunchadir. Tadqiqot ishi bevosita o‘zbek identikligi bilan bog‘liq bo‘lgani uchun, unda etnografik guruhlar omiliga e’tibor qaratildi.

«Etnografik guruh odatda bir qabila yoki elatning boshqa yerga borib, ikkinchi bir xalq tarkibiga kirib yashayotgan, ammo uning tarkibiga mutlaqo singib ketmay, u bilan birga yashab kelayotgan etnik birlikka aytiladi».[12] Ilmiy manbalarda etnografik guruh «subetnos» sifatida ham kelishi mumkin.

Respondentlarga “O‘zbek xalqining an’analarini bilish va unga rioya qilish kerakmi” savoli bilan murojaat qilinganda, ularning 57,8% i “Ha, bu mening xalqimga asrlar davomida o‘zligini saqlash imkoniyatini beradi”,- deb javob qaytargan. Shuningdek, 20,3% “bu xususda o‘ylab ko‘rmaganini”, 16,5% i “javob berishga qiynalishi”ni, 10,7% i esa “zamonaviy jamiyatda bu shart emas”ligini ma’lum qilgan. Tahlillar shuni ko‘rsatmoqdaki, 10,7% respondentlarning “o‘z xalqi an’nalarini bilish va unga rioya qilish shart emasligi” xususidagi fikrga to‘xtalgan. Bu holatni biz so‘nggi yillarda aholi orasida “marginalizm”ga bo‘lgan og‘ishlar soni oshib borayotganligi bilan izohlashimiz mumkin.

Aynan o‘zbek identikligini shakllantirgan aksiologik tamoyillar hech bir xalqda aynan takrorlanmasligi sosiologik so‘rovlar, qiyosiy tahlilda aniqlandi. Xalq an’anaviy qadriyatlari bayram, marosim, udumlar va tadbirlarning milliy tarbiyaning manbasi sifatidagi o‘rni alohida ahamiyatga ega ekanligi global taraqqiyot jarayonida identiklik tanazzulini vujudga keltiruvchi davrda hal qiluvchi rol o‘ynashi yoritib berildi.

Globallashuv natijasida davlatlar o‘rtasidagi aloqa va munosabatlar rivojlanib, ularning iqtisodiyoti bir-biriga bog‘lanib bormoqda. Zamonaviy axborot texnologiyalari va ilm-fan yutuqlari tezlik bilan dunyo bo‘ylab tarqalmoqda, shuningdek, sivilizasiyalar almashinuvi natijasida turli xalqlar qadriyatlari uyg‘unlashib, umumiylashib ketyapti. Bunday vaziyatlardan ayrim siyosiy kuchlar o‘zlarining g‘arazli maqsadlari yo‘lida foydalanishga urunishmoqda.

Uchinchi ming yillikdagi global chaqiriqlar davrida o‘zbek identikligi fundamentidagi davlatchilik tamoyillarini shakllantirishga asos bo‘luvchi fenomenlar: vatanparvarlik, milliy an’ana va qadriyatlarga hurmat, ma’naviy yetuk va jismonan sog‘lom barkamol avlodni voyaga yetkazish, ularning huquq va manfaatlarini himoya qilish tizimini saqlab qolish va unga oid muammolarni hal qilish vazifalari identiklik va aksiologiya tizimi sinkretligida yangi xolatlarni namoyon qildi. O‘zbek identikligida aksiologik tizim har doim ham aksiologiyaning milliy identiklikka to‘g‘ri proporsionalligini tashkil qilgan. Ya’ni, identiklikdagi o‘zlikni anglash aksiologik mezonlar orqali shakllanadi, ontologik borliqni anglash orqali etik va estetik tamoyillar shakllanadi. Identiklikda aksiologik me’yor va mezonlar buzilgan holda identiklik o‘zgarishi, o‘zlikni anglashning yangi holatlari yoki identiklik tanazzuli ro‘y beradi.

O‘zbek xalqi tarixida islomgacha bo‘lgan davrdagi identifikasion xususiyatlar qadimiy va o‘lmas madaniy qadriyatlar asosida shakllangan bo‘lib, boy xalq og‘zaki ijodi namunalari, turkiy, zardushtiy

yozma bitiklar, Alpomish, Go‘ro‘g‘li turkumidagi dostonlar, “Tohir va Zuhra”, “Oshiq G‘arib va Shohsanam” dostonlarida o‘z aksini topgan. O‘zbek identikligi qadriyatlar tizimida boshqa jihatlar Vatan tushunchasi atrofiga qurilgan. O‘zbek identikligi tarixida dunyoni territorial anglash yurt, Vatan, maskan, Ona Yer tushunchasi ilohiy kosmologik ontologikborliq bilan birlashib ketadi.

Ilmiy adabiyotlarda fuqarolik, etnik va milliy identiklik masalalari davlat, jamiyat, ijtimoiy manfaatlar asosida har bir shaxsning «o‘zlikni anglash» tuyg‘usini shakllanishiga xizmat qiladi. O‘zlikni anglash milliy va etnik manfaatlarni aks ettirish bilan birga, milliy jipslilikni ta’minlab beruvchi mental jihatlarni maqsadli rivojlanishiga ham yo‘naltirilishi mumkin. Etnik identiklik millat xarakteri va milliy mentalitetning sosiomadaniy xususiyatlarini anglashda muhim rol o‘ynaydi. O‘zlikni anglash tuyg‘usi milliy yoki etnik identiklikning bir qismi hisoblanadi. Identiklik masalalariga tadqiqotchilar uzoq yillar mobaynida kasbiy nuqtai-nazardan chuqur yondashmadilar va u ko‘pincha psixologiya fanining tadqiqot ob’yekti sanalgan. Shu sababli ijtimoiy-gumanitar fanlar tizimi, xususan, falsafa va sosiologiyaga oid tadqiqot ishlarida “o‘zlikni anglash” omili “identiklik” tushunchasi bilan uyg‘un holatda aks ettirilardi. Aslida milliy identiklik o‘zida mentalitet va o‘zlikni anglash tushunchalarini mujassam etib, har qanday millatlarning xarakterli xususiyatlarini belgilab berishda ushbu atamalarni alohida olib o‘rganish maqsadga muvofiq.

XULOSA

Xulosa sifatida aytish mumkinki, globallashuv va aksiologik tamoyillarning o‘zaro mutanosiblik qonuniyatini aniqlashda o‘zbek identikligining sinergetik jarayoni ro‘y bermoqda. Unda urf-odat, marosim, bayramlar milliy ongdagi o‘zlikni asrab qolish omili sifatida alohida ahamiyat kasb etadi.

Mamlakatimiz o‘z mustaqilligini qo‘lga kiritgandan keyin qayta tiklangan qadriyatlar, xalq bayramlari, oilaviy marosimlar, diniy bayramlar, mustaqillik davri bayramlari, umumxalq bayramlari, madaniy va ma’rifiy bayramlar, sport bayramlari va boshqalarda milliy o‘ziga xoslikning namoyon bo‘lishi milliy tarbiyani singdirishda amaliy ahamiyati katta ekanligi tadqiqot bo‘yicha olib borilgan sosiologik so‘rovlarda yaqqol namoyon bo‘ldi. Aynan o‘zbek identikligini shakllantirgan aksiologik tamoyillar hech bir xalqda aynan takrorlanmasligi sosiologik so‘rovlar, qiyosiy tahlilda aniqlandi. Xalq an’anaviy qadriyatlari bayram, marosim, udumlar va tadbirlarning milliy tarbiyaning manbasi sifatidagi o‘rni alohida ahamiyatga ega ekanligi global taraqqiyot jarayonida identiklik tanazzulini vujudga keltiruvchi davrda hal qiluvchi rol o‘ynashi yoritibberildi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1.Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис. -М.: Флинта, МПСИ, Прогресс, 2006. Anderson, B. Imagined
2.Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism. - London: Verso, 1983. Barth, F. Ethnic Groups and Boundaries. - Oslo: Bergen, 1969. Brubaker, R. Ethnicity without Groups. Cambridge: Harvard University Press, 2002.
3.Геллнер, Хрок и др.. Нации и национализм.-М: Прогресс. 1991.
4.Отамуродов С. Глобаллашув ва миллат. -Тошкент: Янги аср авлоди. 2008.
5.Қаҳҳорова Ш.Б. Глобал маънавият глобаллашувнинг ғоявий асоси.-Тошкент: Тафаккур, 2009.
6.Мадаева Ш.О. Идентиклик антропологияси. -Тошкент: Нишон ношир, 2015.
7.Файзуллаев А.Ф. Научное творечество Мухаммеда ал-Хоразме.-Т.:Фан, 1983 й.